

אפשרות לרע, אמר: +משלי כו, כה+ "כי יחנן קולו אל תאמן בו, כי שבע תועבות בליבו". ואם היה בלתי ידוע, והמעשה נוטה אל אחד משני הקצוות - צריך בדרך המעלה שידון לכף זכות, איזה משני הקצוות שתהיה.

העין הטובה

דרכי פעולתה, חשיבותה והנזקים של חיקוייה

55

חלק ראשון

5

ספר חרדים לרבי אלעזר אזכרי פרק יב:

(ז) בקש שלום ורדפהו, דאורייתא הוא, דאפילו בשעת מלחמה צוה יתברך להקדים שלום, שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ומנאה סמ"ג במצות עשה. וכל מקום שיש שלום, אין השטן יכול לקטרג, שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו, והקב"ה נתן למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים לשים שלום בין איש לאשתו. והרוצה לזכות במצוה זו, יזהר במצוה אחרת, והיא לדון כל אדם לכף זכות תמיד, (ממנין תרי"ג):

60

10

☒ מה הקשר בין נושא יחידה זו לענייננו?

15

לדון לכף זכות

ויקרא פרק יט פסוק טו'

טו) לא תעשו עול בפמֿשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיֿתָד :

70

20

תלמוד בבלי מסכת שבועות דף ל עמוד א

25 ד"א: בצדק תשפט עמיֿתָד - הוי דן את חבריך לכף זכות.

75

25

☒ מה תמוה לכאורה בפירוש שמביאה הגמרא?

ספר המצוות לרמב"ם עשה קעז':

היא שציווה לכל הדיינין להשוות בין בעלי דינין ושיהיה נשמע כל אחד מהם עם אורך דבריו או קצורם, והוא אמרו יתעלה בצדק תשפט עמיֿתָד ובא הפירוש בספרי שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. וזו אחת מהכוונות שכולל עליהם הציווי הזה ובא גם כן שכל איש מצווה לדון דין תורה כשיהיה יודע בו הריב שבין בעלי דינים. ובביאור אמרו אחד דן את חבריו דבר תורה שנאמר בצדק תשפט עמיֿתָד. ובכללה גם כן שיתחייב שידון את חברו לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב. וכו'.

80

30

85

35

פירוש הרמב"ם לאבות פרק א משנה ו

40 'והוי דן את כל האדם לכף זכות' - עניינו, שאם יהיה אדם שאינו ידוע לך, לא תדע האם צדיק הוא או רשע, ותראהו עושה מעשה או אומר דבר, שאם יפורש באופן מה הריהו טוב, ואם תפרשהו באופן אחר הרי הוא רע - פרשהו כטוב, ואל תחשוב בו רע. אבל אם היה איש ידוע שהוא צדיק, ומפורסם במעשי הטוב, ונראה לו מעשה שכל תכוונתיו יורו על היותו מעשה רע, ואין להכריע בו שהוא מעשה טוב אלא בדוחק רב מאד ובאפשרות רחוקה - צריך לפרש אותו כטוב, הואיל ויש צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר לחושדו, ועל זה יאמרו: "כל החושד כשרים לוקה בגופו". וכן אם היה רשע ונתפרסמו מעשיו, ואחר כך ראינוהו עושה מעשה שראיותיו כולן מורות שהוא טוב, ובו צד אפשרות רחוקה מאד לרע - צריך להשמר ממנו, ולא להאמין בו טוב, הואיל ויש בו

90

40

95

45

100

50

☒ סכמו את הדינים השונים לפי הרמב"ם.

☒ האם לפי הרמב"ם דברי רבי יהושע בן פרחיה הם חובה הלכתית או מעלת חסידות?

☒ מהגמרא בשבועות הנ"ל עלתה השאלה היכן דין האמת והצדק אם אני מראש מחויב לדון לכף זכות - כיצד נפתרת בעיה זו לפי הרמב"ם?

מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק א משנה ו

"...ורבינו משה ז"ל [ד"ה והוי דן] עשה בזה שלשה חלוקות, שאם האדם הוא מפורסם בצדק ויצא מתחת ידו דבר, אפילו יהיו רוב הצדדים נוטים לחובה, כיון שיש צד אפילו רחוק לדונו לזכות, חייב האדם לדונו לזכות. ועל זה נאמר בשבת [צז א] פרק הזורק החושד בכשרים לוקה בגופו. ויותר חזק מזה אמרו פרק מי שמתו [ברכות יט א], אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה. אל תהרהר אחריו ביום. שמא עשה תשובה. והקשו, שמא, סלקא דעתך, אלא אימא, ודאי עשה תשובה. ואם האדם הוא מפורסם ברשע ועשה מעשים, אפילו יהיו רובי הצדדים נוטים לזכות, כיון שיש צד אחד שיש לדונו לחובה, מותר לדונו לחובה. ועל זה נאמר [משלי כו כה], כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו. ואם האדם הוא בלתי ידוע, והמעשה הוא שקול, ממדת החסידות הוא לדונו לזכות במצות זה החכם.

65

70

75

רמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה ז

תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות, ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות, וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח, ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות, מספר בשבח חבריו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום, אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק, כיצד לא ירצה חבריו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקרב דעתו וינות, ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקברהו, וכן כל כיוצא באלו, ולא יראה לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים ענינו ממנו, ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן, כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא בהן, ולא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו או אחותו או בתו.

80

85

90

חפץ חיים פתיחה - עשין (ג) בבאר מים חיים:

"...ואל יתפוס עלי הקורא לאמר שבוודאי הרמב"ם חולק על רבינו יונה והסמ"ג והסמ"ק, וסובר שהוא רק מדה בעלמא ולא מצות עשה, והראיה שהרמב"ם כתב שם בסוף מאמרו במשנה הנ"ל שהוא מדרכי החסידות, דזה אינו דהרמב"ם איירי שם באדם שאין אני מכירו אם הוא צדיק אם רשע לזה בודאי אין אני מחויב מן התורה לדונו לכף זכות רק מדה טובה בעלמא, וכן ברמב"ם בפרק ה מהלכות דעות בהלכה ז' שמונה זה בין מדותיו של תלמיד חכם ומשמע דהוא רק מדה בעלמא, התם איירי גם כן בכהאי גוונא. ותדע דהא העתיק שם לשון המשנה דאבות הוי דן את כל אדם לכף זכות, אבל אגן איירינן באיש שאני מכירו שאינו רשע רק מן

95

100

טוב, ואף שגם אותו הדבר הטוב הוא ג"כ מעורב בפסולת הרבה, עכ"ז יוציא משם ג"כ איזה נקודה טובה, וכן יחפש וילקט עוד הנקודות טובות, ועי"ז נעשין נגונים כמבואר במ"א (במאמר ויהי מקץ בסי' נד), בחי' מנגן בכלי זמר, שהוא בחי' שמלקט הרוח טובה מן הרוח נכאה עצבות רוח עי"ש. [נהכלל כי נגינה דקדושה היא גבוה מאד מאד כידוע, ועיקר הניגון נעשה, עי"י בירור הטוב מן הרע, שעיי שמבררין ומלקטין הנקודות טובות מתוך הרע, עי"ז נעשים נגונים וזמירות, עי"ש היטב]. ועל כן עיי שאינו מניח להפיל אי"ע ומחיה אי"ע במה שמחפש ומבקש ומוצא בעצמו איזה נקודות טובות ומלקט ומברר אלו הנקודות טובות, מתוך הרע והפסולת שבו וכו' כנ"ל, עי"ז נעשין נגונים כנ"ל, ואזי הוא יכול להתפלל ולזמר ולהודות לה'. כי זה ידוע שכשהאדם נופל בדעתו מחמת גשמיותו ומעשיו הרעים שרואה שהוא רחוק מאד מאד מן הקדושה באמת, אזי עי"פ רוב אינו יכול להתפלל כלל מחמת זה. ואינו יכול לפתוח פיו כלל, מחמת גודל העצבות והמרה שחורה והכבידות שנופל עליו, עי"י שרואה גודל עוצם ריחוקו מהשי"י. אבל כשהוא מחי' אי"ע עי"פ העצה הנ"ל. דהיינו שאעי"פ שידוע בעצמו שיש לו מעשים רעים וחטאים הרבה מאד, והוא רחוק מאד מאד מהשי"י, אעפ"כ הוא מחפש ומבקש ומוצא בעצמו עדיין איזה נקודות טובות כנ"ל, ומחיה ומשמח אי"ע בזה, כי בוודאי ראוי להאדם, להגדיל שמחתו מאד בכל נקודה ונקודה טובה מקדושת ישראל שמוצא בעצמו עדיין, ואזי כשמחיה ומשמח אי"ע עי"ז כנ"ל אזי הוא יכול להתפלל ולזמר ולהודות לה'. וזה בחי' (תהלים קמו) אזמרה לאלקי בעודי.

בעודי דייקא, היינו על ידי בחי' העוד שלי שאני מוצא בעצמי בחי' עוד מעט ואין רשע כנ"ל, על ידי אותה הנקודה, עי"ז אוכל לזמר ולהודות לה' כנ"ל. וזהו אזמרה אזמרה דייקא היינו זמירות ונגונים שנעשין על ידי שמלקט הנקודות טובות כנ"ל:

[וזהוהיר רבינו ז"ל מאד לילך עם התורה הזאת, כי הוא יסוד גדול לכל מי שרוצה להתקרב להשי"י, ולבל יאבד עולמו לגמרי ח"ו, כי רוב בני אדם שרחוקים מהשי"י, עיקר ריחוקם הוא מחמת מרה שחורה ועצבות, מחמת שנופלים בדעתם, מחמת שרואים בעצמם גודל קילקולם שקלקלו מעשיהם כל אחד מפי מה שידוע בעצמו את נגעי לבבו ומכאוביו, ומחמת זה הם נופלים בדעתם, ורובן מייאשים עצמן לגמרי, ועל ידי זה אינם מתפללים בכונה כלל, ואינם עושים אפי' מה שהיו יכולים לעשות עדיין. עי"כ צריך האדם להשכיל מאד על דבר זה, כי כל הנפילות שבדעתו, אף על פי שהוא מחמת מעשים רעים שעשה באמת, עכ"ז, הנפילה שבדעתו, והעצבות והמרה שחורה שנופל עליו עי"ז, הכל הוא רק מעשי בעל דבר, שמחליש דעתו כדי להפילו לגמרי ח"ו. עי"כ צריכין להתחזק מאד, לילך עם התורה הזאת לחפש ולבקש בעצמו בכל פעם איזה מעט טוב ונקודות טובות וכו' כנ"ל. ועי"ז יחיה וישמח אי"ע, ויצפה לישועה עדיין, ויוכל להתפלל ולזמר ולהודות לה', בבחי' אזמרה לאלקי בעודי כנ"ל, ועי"ז יזכה לשוב באמת אל ה' כנ"ל]:

ודע שמי שיכול לעשות אלו הנגונים, דהיינו ללקט הנקודות טובות שנמצא בכל אחד מישראל, אפילו בהפושעי ישראל כנ"ל, הוא יכול להתפלל לפני העמוד, כי המתפלל לפני העמוד, הוא נקרא שליח ציבור, וצריך שיהיה נשלח מכל הציבור, דהיינו שצריך שיקבץ כל נקודה טובה שנמצא בכ"א מהמתפללין, וכל הנקודות טובות יהיו נכללין בו, והוא יעמוד ויתפלל עם כל הטוב הזה, וזהו שליח ציבור, וצריך שיהיה בו בחינה גבוהה כזו, שעיי"ז, יהיו כל הנקודות תאבים אליו, ויהיו נכללין בו, ומי שיכול לעשות נגונים הנ"ל, דהיינו שיכול לדון את כל אדם לכף זכות, אפילו את הקלים והרשעים, כי משתדל לחפש ולבקש למצוא בכלם נקודות טובות כנ"ל, שעיי"ז נעשין נגונים כנ"ל, זה הצדיק שאוחז

הבינונים, שם הוא חיובא מדאורייתא. והראיה מהרמב"ם גופא בספר המצוות במצוות קע"ז הנ"ל כתב בהדיא ובכללה גם כן שיתחייב שידון את חבריו לכף זכות מלשון שיתחייב משמע בהדיא דאיירי בכל אדם, דהתרי"ג מצוות נאמרו לכל ישראל. וראה כי דברינו אמת, דבמשנה דאבות וכן ברמב"ם הלכות דעות הנ"ל דאיירי במדות נאמר והוי דן את כל אדם לכף זכות, ובמימרא דשבועות הנ"ל ובספר המצוות הנ"ל דאיירי בביאור המצוות עשה בדצדק וכו' נאמר והוי דן את חברך לכף זכות, חברך, משמע שאתה מכירו שאיננו רשע".

10 ☒ סכמו עד לכאן את גדרי לדון לכף זכות

ליקוטי מוהר"ן תורה רפב

דע כי צריך לדון את כל אדם לכף זכות, ואפילו מי שהוא רשע גמור, צריך לחפש ולמצוא בו איזה מעט טוב, שבאותו המעט אינו רשע, ועל ידי זה שמוצא בו מעט טוב, ודן אותו לכף זכות, עי"ז מעלה אותו באמת לכף זכות, ויוכל להשיבו בתשובה, וזה בחי' (תהלים לו) ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו היינו שהפסוק מזהיר לדון את הכל לכף זכות, ואף על פי שאתה רואה שהוא רשע גמור, אעפ"כ צריך אתה לחפש ולבקש למצוא בו מעט טוב ששם אינו רשע וזהו ועוד מעט ואין רשע, שצריך אתה לבקש בו עוד מעט טוב שיש בו עדיין, ששם אינו רשע, כי אף על פי שהוא רשע, איך אפשר שאין בו מעט טוב עדיין, כי איך אפשר שלא עשה איזה מצוה או דבר טוב מימיו, ועי"ז שאתה מוצא בו עוד מעט טוב ששם אינו רשע, ואתה דן אותו לכף זכות, עי"ז אתה מעלה אותו באמת מכף חובה לכף זכות, עד שישוב בתשובה עי"ז, וזהו ועוד מעט ואין רשע, עי"י שמוצא בהרשע עוד מעט טוב, ששם אינו רשע, עי"ז והתבוננת על מקומו ואיננו, היינו כשתתבונן ותסתכל על מקומו ומדריגתו, ואיננו שם על מקומו הראשון, כי עי"י שמוצאין בו עוד מעט טוב, איזה נקודה טובה, ודנין אותו לכף זכות, עי"ז מוציאין אותו באמת מכח חובה לכף זכות. וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו כנ"ל, והבן: וכן צריך האדם למצוא גם בעצמו, כי זה ידוע שצריך האדם ליהרר מאד להיות בשמחה תמיד, ולהרחיק העצבות מאד מאד (כמבואר אצלנו כמה פעמים) ואפי' כשמתחיל להסתכל בעצמו ורואה שאין בו שום טוב, והוא מלא חטאים, ורוצה הבעל דבר להפילו על ידי זה בעצבות ומרה שחורה ח"ו, אעפ"כ אסור לו ליפול מזה, רק צריך לחפש ולמצוא בעצמו איזה מעט טוב, כי איך אפשר שלא עשה מימיו איזה מצוה או דבר טוב, ואף שכשמתחיל להסתכל באותו הדבר הטוב, הוא רואה שהוא ג"כ מלא פצעים ואין בו מתום, היינו שרואה שגם המצוה והדבר שבקדושה שזכה לעשות, הוא ג"כ מלא פניות ומחשבות זרות ופגמים הרבה, עכ"ז איך אפשר שלא יהיה באותה המצוה והדבר שבקדושה איזה מעט טוב, כי עכ"פ איך שהוא, עכ"פ היה איזה נקודה טובה בהמצוה והדבר טוב שעשה, כי צריך האדם לחפש ולבקש למצוא בעצמו איזה מעט טוב, כדי להחיות את עצמו, ולבוא לידי שמחה כנ"ל, ועל ידי זה שמחפש ומוצא בעצמו עדיין מעט טוב. עי"ז הוא יוצא באמת מכף חובה לכף זכות ויוכל לשוב בתשובה, בבחינות ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו כנ"ל, היינו כמו שצריכין לדון אחרים לכף זכות אפי' את הרשעים ולמצוא בהם איזה נקודות טובות. ועי"ז מוציאין אותם באמת מכף חובה לכף זכות, בבחי' ועוד מעט וכו' והתבוננת וכו' כנ"ל, כמו כן הוא אצל האדם בעצמו, שצריך לדון אי"ע לכף זכות, ולמצוא בעצמו איזה נקודה טובה עדיין, כדי לחזק אי"ע שלא יפול לגמרי ח"ו, רק אדרבא יחיה אי"ע, וישמח את נפשו במעט הטוב שמוצא בעצמו, דהיינו מה שזכה לעשות מימיו איזה מצוה או איזה דבר טוב, וכמו כן צריך לחפש עוד, למצוא בעצמו עוד איזה דבר

יוצאין מכף חובה ונכנסין לכף זכות וחוזרין אליו יתברך ואז נתהפך הכל לזכות וזוכין לאלף אורות הנ"ל, שהם בחינות תוספות שבת, כמוכא בפגנות ישמח משה. וכו'.

במדריגה זאת, הוא יכול להיות חזן ושליח ציבור, דהיינו להתפלל לפני העמוד, כי הוא יש בו בחי' זו הצריכה להשיץ ההגון באמת, שצריך שיהיה בו בחי' שיהיו כל הנקודות טובות תאבים אליו ויהיו נכללין בו כנ"ל, כי הוא יכול לקבץ כל הנקודות טובות שנמצא בכל אחד מישראל אפיי בפושעי ישראל כנ"ל:

5 ודע שיש בכל דור ודור רועה, והוא בחינות משה, שהוא רעיא מהימנא, וזה הרועה הוא עושה משכן. ודע שתנוקות של בית רבן מקבלים הבל פיהם שאין בו חטא מזה המשכן, ועל כן התינוק כשמתחיל לקרות ולהכנס בתורה, הוא מתחיל מן ויקרא אל משה (מ"ר צו פ' ז) שהוא אלף זעירא כי ויקרא מדבר מגמר הקמת המשכן, שאז קראו השם יתברך והתחיל לדבר עמו מהמשכן, ועל כן משם מתחילין התינוקות, כי משם מקבלין הבל פיהם כנ"ל, ומשם מתחילין לקרות ולהכנס לתוך התורה:

10 ודע שכל הצדיקים שבדור כל אחד ואחד הוא בחי' רועה, כי בכל אחד ואחד יש בו בחי' משה, וכל אחד ואחד לפי בחינתו, הוא עושה בחי' משכן, שמשם מקבלין התינוקות הבל פיהם כנ"ל, וכ"א לפי בחינתו, לפי בחי' המשכן שהוא עושה, כמו כן יש לו תינוקות שהם מקבלין משם, נמצא שיש לכל אחד ואחד מצדיקי הדור, סך תינוקות שהם מקבלין הבל פיהם ממנו, כל אחד לפי בחינתו כנ"ל, וזה בחי' מה שארז"ל (שבת לג ע"ב) שתינוקות נתפסין על עון הדור שנאמר ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים שמתמשכנין על הרועים וזהו על משכנות הרועים, שהם מקבלין הבל פיהם מבחי' המשכנות של הרועים, דהיינו הצדיקים שבדור, שכל אחד עושה משכן כנ"ל: אך לידע כל זאת, דהיינו לדעת כל צדיק וצדיק, איזה הם התינוקות השייכים לו, וכמה הם מקבלין ממנו, ולידע כל הבחינות שיש בזה, והדור שיבא מהם עד הסוף. דע, מי שיוכל לעשות ניגונים הנ"ל, הוא יכול לידע כל זה. וזהו סוד משארז"ל במשנה (שבת

20 יא) באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קוראים. החזן, דהיינו מי שיוכל לעשות הניגונים הנ"ל. שהוא יכול להיות חזן ושיץ להתפלל לפני העמוד כנ"ל. הוא רואה ויודע היכן התינוקות קורין היינו אצל איזה צדיק הם מקבלין הבל פיהם, שעל ידו הם קוראין ונכנסין בהתורה כנ"ל:

30 מה ההבדל המהותי ביים שלמדנו לעיל מהרמב"ם לבין דבריו של רבי נחמן?

נסו להסביר מדוע העין הטובה עליה מדבר רבי נחמן אינה שקר והתעלמות מהרע

ליקוטי הלכות אורח חיים הלכות תחומים הלכה ו אות נ:

40 "... דהיינו על ידי הצדיק שדן את הכל לכף זכות ומוציא נקודות טובות בכל אחד מן ישראל אפלו בהגרועים מאד וכו' ומכניס זה הדרך בן ישראל שכל אחד ימצא בעצמו ובחבריו נקודות טובות וכו' פנ"ל כדי שיעל ידי זה יפנסו הכל בכף זכות ויחזרו לה' יתברך פנ"ל, שכל זה הוא מלאכת המשכן פנ"ל, כי זה הצדיק בונה משכן שמשם מקבלין התינוקות הבל פיהם שאין בו חטא, שזהו בחינת אלף זעירא דויקרא, כמבאר בהתורה 'אזמרה' הנ"ל במקומו, עין שם. ולמוד זכות הזה הוא בבחינת אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו וכו', דהיינו אפלו אם אין מוצאין בו כי אם זכות אחד מני אלף ואפלו אם יש באותו המצוה והזכות עצמו רבו פסלת ואין בו כי אם איזה נקדה טובות אחד מאלף באותו זכות עצמו. וכמו שדן שו"ת רבותינו זכרונם לברכה אפלו אם באותו המלאך עצמו תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לחובה ואחד לזכות, נצול גם כן, הנינו פנ"ל. שגם המצוה והזכות שמוציאין בעצמו או בחברו אפלו אם הוא רק אחד מאלף וגם אותו הזכות בעצמו מלא פסלת ופניות

50 וכו' ואין בו כי אם חלק אחד מאלף איזה נקדה טובה, על ידי זה גם כן